

Mr Milja VUJAČIĆ
Dr Zoran AVRAMOVIĆ
Institut za pedagoška istraživanja
Beograd

Izvorni naučni rad PEDAGOGIJA LXIII, 2, 2008. UDK: 37.02

STAVOVI NASTAVNIKA O ZNAČAJNIM PITANJIMA NASTAVE¹

Rezime: Nastava, kao organizovani proces učenja i sistematskog usvajanja znanja, podrazumeva interakciju nastavnika i učenika koje bi u tom procesu trebalo da povezuje zajednički cilj – razvijanje učeničkih potencijala. Istraživanja nastavnog procesa koja za cilj imaju sticanje uvida u mišljenja nastavnika o nastavnom procesu jesu dragocena i mogu nam ukazati na to u kom pravcu treba dalje usavršavati nastavu.

U radu je dat prikaz i analiza rezultata dobijenih istraživanjem u osnovnim i srednjim stručnim školama i gimnazijama na teritoriji Republike Srbije. Istraživanje je za cilj imalo sticanje uvida u to kako nastavu i svoje uloge u ovom procesu shvataju njeni ključni akteri – nastavnici. Od nastavnika se očekivalo da izlože listu značajnih pitanja nastave. Rezultati anketiranja nastavnika ukazuju na to da mišljenja nastavnika o bitnim pitanjima nastave nisu u skladu sa tendencijama savremene nastave. Nastavnici naglašavaju uskometodička pitanja, a zanemaruju socioemocionalne aspekte nastave. Ukazuje se na potrebu daljeg stručnog usavršavanja nastavnika u pogledu: primene individualizovanog pristupa u radu, primene interaktivnih metoda u radu, uspostavljanja pozitivne komunikacije sa učenicima, kreiranja pozitivne klime u odeljenju i podsticajnijeg okruženja za učenje, saradnje sa roditeljima i lokalnom zajednicom.

Ključne reči: nastavnik, savremena nastava, značajna pitanja nastave.

Pod nastavom se podrazumeva rukovođenje procesom učenja, odnosno organizovan rad nastavnika sa učenicima koji omogućava sistematsko usvajanje znanja i razvijanje učeničkih sposobnosti i interesovanja. U razmatranju i planiranju ovako složenog procesa polazi se od više stvari istovremeno: od karakteristika učenika, vaspitnih i

---

¹ Članak predstavlja rezultat rada na projektu »Obrazovanje za društvo znanja«, broj 149001 (2006–2010), čiju realizaciju finansira Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije.

---

obrazovnih ciljeva koji se žele postići, osobnosti predmeta i nastavnog sadržaja i raspoloživih sredstava. Ova polazišta su osnova za dalje planiranje nastavnog procesa: odabir načina prenošenja znanja (nastavnih metoda, strategija, oblika rada i nastavnih sredstava), načina ocenjivanja, vrste i kvaliteta komunikacije u odeljenju, kako nastavnika sa učenicima tako i učenika međusobno, oblika saradnje sa roditeljima... Prema mišljenju nekih autora (Trnavac i Đorđević, 1992), bitna pretpostavka kvalitetne nastave jeste svesna i aktivna saradnja nastavnika i učenika koje bi u tom procesu trebalo da povezuje zajednički cilj – razvijanje potencijala učenika. Znanja koja učenici usvajaju u procesu nastave pored obrazovne imaju i vaspitnu funkciju. Na taj način, od nastavnika se očekuje da vaspitno utiče na decu i uspostavlja granice u njihovom ponašanju, upućujući ih na korisne primere i izgrađujući im moralne vrednosti i stavove.

Kao ključna ograničenja tradicionalne nastave navode se: autoritarnost nastavnika, pasivnost učenika, intelektualizam, verbalizam, zanemarivanje emocionalnog vaspitanja, rigidnost i represivnost u organizaciji nastavnog rada (Milošević i Vujačić, 2006). Pretežno frontalni oblik rada, koji se vezuje za tradicionalnu nastavu, dovodi do toga da je nastava nužno prilagođena prosečnom učeniku. Primena frontalnog oblika rada i nemogućnost nastavnika da u tako organizovanoj nastavi uvažava individualne osobnosti učenika ima za rezultat neusklađenost između mogućnosti učenika i zahteva koji se pred njega postavljaju. Nasuprot tome, jedna od osnovnih tendencija savremene nastave jeste stvaranje uslova da se ovaj proces prilagodi svakom učeniku kako bi mogao da napreduje prema svojim mogućnostima.

Jedan od efikasnih načina u prevazilaženju navedenih ograničenja predstavlja individualizovani pristup u radu sa učenicima i njihovim roditeljima. U osnovi ideje o individualizaciji jeste neophodnost uvažavanja individualnih razlika učenika u obrazovanju i stvaranje uslova za ispoljavanje i razvoj sposobnosti. Na taj način, od nastavnika se očekuje da primenjuje različite nastavne strategije, metode i oblike rada, odnosno da kroz primenu individualizovanog pristupa u radu sa učenicima nastavu prilagođava njihovim specifičnostima (potrebama, interesovanjima, mogućnostima, temperamentu, stilu učenja, porodičnom poreklu). Da bi se to ostvarilo, neophodno je, između ostalog, upoznati osnovne karakteristike porodice iz koje potiče učenik i uključiti roditelje u proces učenja njihove dece. Ostvarivanje konstruktivne saradnje između roditelja i nastavnika u obrazovanju predstavlja jedan od mogućih načina »otvaranja« škole prema učeniku i društvenoj sredini.

Ključne uloge u ovom procesu pripadaju nastavnicima, koji u saradnji sa stručnim saradnicima planiraju i realizuju nastavne aktivnosti. Kvalitet nastave zavisi od nastavnikovih ličnih i stručnih kompetencija, motivacije i načina na koji shvata nastavu i svoje uloge u ovom procesu. Tendencije savremene nastave postavljaju pred nastavnike nove uloge kojima bi trebalo da odgovore, pa se od njih očekuje da se kontinuirano stručno usavršavaju.

Teorijska istraživanja nastave uglavnom su normativnog karaktera. Analiziraju nastavni proces sa stanovišta kakav bi on trebalo da bude. Po toj zamisli, ukoliko je nastavni proces u skladu sa postavljenim normama onda je on kvalitetan. Međutim, svest nastavnika o onome što je poželjno, čak i kada odgovara normama, ne utiče uvek na njegovu praksu i implicitne pedagogije. Stoga bi preovlađujuće normativističke teorije trebalo dopuniti i iskustvenim uvidima u rad nastavnika, koji će nas usmeriti u kom pravcu bi trebalo da se usavršavaju. Na taj način, dalja istraživanja nastavnog procesa trebalo bi organizovati na ovaj način.

U daljem tekstu prvo ćemo dati opis istraživanja, a zatim prikazati i analizirati rezultate istraživanja koje smo obavili u osnovnim, srednjim stručnim školama i gimnazijama u Srbiji.

Opis istraživanja

Cilj ovog istraživanja jeste sticanje uvida u to kako nastavni proces shvataju njegovi ključni akteri – nastavnici. Namera nam je bila da dobijemo odgovor na pitanje šta nastavnici osnovnih, srednjih stručnih škola i gimnazija podrazumevaju pod značajnim pitanjima nastave. Odgovori nastavnika na ovo pitanje mogu nam pomoći da steknemo uvid u to na koji način organizuju nastavu, o čemu vode računa prilikom planiranja nastave i koliko su njihova mišljenja o značajnim pitanjima ovog procesa u skladu sa pretpostavkama savremene nastave.

Uzorak nastavnika obuhvata nastavnike osnovnih, srednjih stručnih škola i gimnazija na teritoriji Republike Srbije, koji su tokom 2006/2007. godine pohađali seminar Instituta za pedagoška istraživanja »Nastavnik kao kreator klime u odeljenju«. Istraživanje je obavljeno tokom realizacije 59 seminara u osnovnim školama i 23 seminara u srednjim stručnim školama i gimnazijama. Na svakom od seminara je u proseku bilo 30 nastavnika. Metodom slučajnog uzorka na svakom seminaru odabrano je pet nastavnika koji su kao jedinstvena grupa odgovarali na postavljena pitanja. Na taj način istraživanjem je obuhvaćeno 59 grupa nastavnika iz osnovnih škola, u svakoj po pet nastavnika, ukupno 295 nastavnika osnovnih škola i 23 grupe nastavnika iz srednjih stručnih škola i gimnazija, u svakoj po pet nastavnika, ukupno 115 nastavnika srednjih stručnih škola i gimnazija. Jedinica analize pri obradi podataka bio je broj grupa nastavnika, 59 iz osnovnih škola i 23 iz srednjih stručnih škola i gimnazija.

Tehnika prikupljanja podataka. U istraživanju se od nastavnika tražilo da naprave listu svih onih pitanja koja su po njihovom mišljenju značajna za nastavu, odnosno onih pitanja o kojima bi trebalo voditi računa prilikom planiranja nastavnog časa.

Analiza rezultata istraživanja

Po stepenu učestalosti, nastavnici osnovnih škola su kao značajna pitanja nastave najčešće navodili sledeće (Tabela 1): odabir nastavnih sredstava (91.5 %), odabir nastavnih metoda (89.8 %), ciljevi i zadaci časa (81.4 %), motivacija i aktiviranje učenika (69.5 %), odabir oblika rada (54.2 %), odabir sadržaja nastavne jedinice (28.8 %), prilagođavanje nastave mogućnostima i karakteristikama učenika (22.3 %), sastav odeljenja i korelacija predmeta (18.6 %), vremenska organizacija časa (16.9 %) i priprema časa (15.3 %). Procentualno znatno manje navode sledeća pitanja nastave: okruženje za učenje (8.5 %), održavanje discipline (5.1 %), uspostavljanje pozitivne komunikacije sa učenicima, primena inovacija u nastavi i stručno usavršavanje (3.4 %), saradnja sa roditeljima, lokalnom zajednicom i stručnom službom škole, pristup deci sa posebnim potrebama (1.7 %). Značaj uspostavljanja pozitivne klime u odeljenju ne pojavljuje se u odgovorima nastavnika.

Tabela 1: Značajna pitanja nastave za nastavnike osnovnih škola

Značajna pitanja nastave N = 59	f	%
Priprema časa	9	15.3
Način rada (odabir nastavnih metoda)	53	89.8
Odabir oblika rada	32	54.2
Odabir nastavnih sredstava	54	91.5
Odrediti tip časa	4	6.8
Stvaranje pozitivne atmosfere u odeljenju	7	11.8
Kako motivisati i aktivirati učenika	41	69.5
Ciljevi i zadaci časa	52	81.4
Obezbediti povratnu informaciju učenicima	6	10.2
Izbor literature	7	11.9
Povezivanje prethodnog i novog gradiva	4	6.8
Odabir sadržaja nastavne jedinice	17	28.8
Prilagođavanje nastave mogućnostima i karakteristikama učenika	13	22.3
Povezivanje gradiva sa gradivom drugih predmeta	11	18.6
Kako stečena znanja primeniti u praksi	6	10.2
Razvoj logičkog, kritičkog mišljenja kod učenika	1	1.7
Mesto izvođenja nastave	5	8.5
Vremenska organizacija časa	10	16.9
Ocenjivanje	5	8.5
Održavanje discipline	3	5.1
Stručno usavršavanje nastavnika	1	1.7
Samoevaluacija nastavnika (koliko je bio uspešan)	2	3.4
Kako primeniti inovacije u nastavi	2	3.4
Uspostavljanje pozitivne komunikacije sa učenicima	2	3.4
Pristup deci sa posebnim potrebama	1	1.7
Sastav odeljenja	11	18.6
Mogućnosti korišćenja resursa lokalne zajednice	1	1.7
Kako uskladiti potrebe učenika i nastavnika	1	1.7
Saradnja sa roditeljima	1	1.7
Saradnja sa stručnom služбом škole	1	1.7

Ni odgovori nastavnika (Tabela 2) srednjih stručnih škola i gimnazija bitno se ne razlikuju od odgovora koje su dali nastavnici osnovnih škola. Po stepenu učestalosti, oni su kao značajna pitanja nastave najčešće navodili: odabir nastavnih metoda (78.3 %), cilj časa (65.2 %), odabir nastavnih sredstava (60.9 %), motivacija i aktiviranje učenika (56.5 %), odabir sadržaja nastavne jedinice i prilagođavanje nastave mogućnostima i karakteristikama učenika (26.1 %). Procentualno znatno manje navode sledeća pitanja nastave: povezivanje gradiva sa gradivom drugih predmeta, izbor literature, razvijanje logičkog mišljenja, samoevaluacija nastavnika (8.7 %), održavanje discipline, primeri u nastavi (4.3 %). U odgovorima nastavnika srednjih stručnih škola i gimnazija još je više naglašeno isticanje uskometodičkih pitanja nastave i zanemarivanje socioemocionalnih aspekata nastave. U svojim odgovorima oni ne navode saradnju sa porodicom i lokalnom zajednicom, pristup deci sa posebnim potrebama, usposta-

vljanje pozitivne komunikacije sa decom, kreiranje pozitivne klime u odeljenju i podsticajnijeg okruženja za učenje.

Tabela 2: Značajna pitanja nastave za nastavnike srednjih škola

Bitna pitanja nastave N = 23	f	%
Cilj časa	15	65.2
Odabir metoda (načina rada)	18	78.3
Odabir nastavnih sredstava	14	60.9
Odrediti tip časa	6	26.1
Odrediti oblike rada	6	26.1
Povezivanje prethodnog i novog gradiva (naučenog i novog)	6	26.1
Kako motivisati i aktivirati učenike	13	56.5
Odabir sadržaja nastavne jedinice	6	26.1
Predznanje učenika	2	8.7
Povezivanje gradiva sa gradivom drugih predmeta	2	8.7
Sistem vrednovanja učenika, ocenjivanje	3	13.1
Uspostavljanje pozitivne komunikacije sa učenicima	3	13.1
Planiranje i priprema časa	3	13.1
Samoevaluacija nastavnika (koliko je bio uspešan)	2	8.7
Prilagođavanje nastave mogućnostima i karakteristikama učenika	6	26.1
Koja pitanja postaviti učenicima i koje odgovore nastavnici očekuju	4	17.3
Izbor literature	2	8.7
Razvijanje logičkog mišljenja	2	8.7
Održavanje discipline	1	4.3
Vremenska artikulacija časa	4	17.4
Koje primere koristiti u nastavi	1	4.3

Dalje tumačenje rezultata biće usmereno na dobijanje uvida u to koliko su mišljenja nastavnika o značajnim pitanjima nastave u skladu sa tendencijama savremene nastave.

Bitna karakteristika nastave jeste njena fleksibilnost, imajući u vidu to da nastavnik kontinuirano vrši procenu u pogledu izbora nastavnih ciljeva i zadataka (obrazovnih i vaspitnih), izbora nastavnih metoda (načina rada), izbora oblika rada i nastavnih sredstava koje će koristiti na konkretnom času. Na taj način, kao najznačajnija pitanja nastave nastavnici navode upravo: izbor nastavnih metoda (90 % nastavnika osnovnih škola i 78 % nastavnika srednjih škola), cilj časa (81 % nastavnika osnovnih škola i 65 % nastavnika srednjih škola), izbor nastavnih sredstava (91 % nastavnika osnovnih škola i 60 % nastavnika srednjih škola) i izbor oblika rada (54 % nastavnika osnovnih škola i 26 % nastavnika srednjih škola). Ovi podaci ukazuju na to da nastavnici uglavnom ističu uskometodička pitanja nastave (ciljeve, izbor nastavnih metoda, sredstava i oblika rada), a procentualno znatno manje navode ili u potpunosti zanemaruju socioemocionalne aspekte nastave (pozitivna socioemocionalna klima u odeljenju, okruženje za učenje, komunikacija sa učenicima, disciplina).

Ovde se nameću sledeća pitanja: koje vaspitno-obrazovne ciljeve nastavnici postavljaju i uz pomoć kojih nastavnih metoda, oblika rada i sredstava ove ciljeve ostvaruju. Odgovori na ova pitanja nisu eksplicitno dati u tabelama, ali ih možemo pretpostaviti na osnovu analize značajnih pitanja nastave koje su u svojim listama nastavnici naveli.

Osnovni cilj procesa učenja prema tradicionalnom gledištu jeste bogaćenje ili gomilanje znanja. U skladu sa ovako postavljenim ciljem učenja je frontalni oblik rada u nastavi. Nasuprot tome, konstruktivistička teorija saznanja zastupa uverenje da se proces učenja odvija tako što učenici aktivno grade ili konstruišu znanje, pri čemu se aktiviraju divergentni procesi mišljenja (Ševkušić, 2006). Stoga se u nastavi pristupa odabiru onih oblika rada i nastavnih metoda koji stvaraju uslove za razvoj mišljenja kod dece. Analizirajući podatke u tabelama 1 i 2 možemo primetiti da je odabir različitih metoda rada značajno pitanje nastave za većinu nastavnika osnovnih i srednjih škola. S druge strane, razvijanje logičkog mišljenja u svojim odgovorima navode samo dve grupe (8.7 %) nastavnika srednjih stručnih škola i gimnazija i jedna grupa (1.7 %) nastavnika osnovnih škola. Ovi podaci upućuju na to da, ukoliko razvoj mišljenja nisu izdvojili kao značajno pitanje nastave, nastavnici uglavnom biraju one metode koje ne podstiču mišljenje kod dece i ne stvaraju uslove za njegov razvoj.

Jedna od tendencija savremene nastave jeste individualizacija vaspitno-obrazovanog procesa. Samo 13 grupa (22 %) nastavnika osnovnih škola i 6 grupa (26 %) nastavnika srednjih stručnih škola i gimnazija smatra da je bitno pitanje nastave primena individualizovanog pristupa u radu sa učenicima (prilagođavanje nastave karakteristikama i mogućnostima učenika). Iako na osnovu njihovih odgovora to ne možemo tvrditi, možemo pretpostaviti da nastavnici nisu upoznati sa tim šta su dimenzije individualnosti na kojima se bazira primena individualizovanog pristupa. Na primer, porodično poreklo deteta je jedna od dimenzija individualnosti, a saradnju škole i porodice, kao značajno pitanje nastave, istakla je samo jedna grupa nastavnika osnovnih škola. U odgovorima nastavnika srednjih stručnih škola i gimnazija saradnja škole i porodice se ne pojavljuje kao bitno pitanje nastave. Osim toga, ni jedna grupa nastavnika osnovnih i srednjih škola nije navela ostale dimenzije individualnosti kao bitna pitanja nastave. U odgovorima nastavnika se kao značajna pitanja nastave ne pominju razvojni nivo, interesovanja učenika, stil učenja i temperament. S obzirom na to da nastavnici nisu upoznati sa tim šta su dimenzije individualnosti učenika, možemo pretpostaviti da ne primenjuju u potpunosti individualizovani pristup u radu sa učenicima.

Okruženje za učenje ili sredina za učenje predstavlja moćno sredstvo za realizaciju nastavnih aktivnosti i ostvarivanje vaspitnih i obrazovnih ciljeva. U zavisnosti od ciljeva i zadataka koje treba ostvariti, kao i od odabira nastavnih metoda i oblika rada, nastavnik kreira okruženje u učionici koje će omogućiti lakše ostvarivanje postavljenih ciljeva i realizovanje planiranih aktivnosti. Pod sredinom za učenje, u užem smislu, podrazumevamo učionicu (uređenje učionice, raspored nameštaja i materijala). Istraživanja pokazuju da okruženje u kojem se uči, odnosno ambijent u učionici, ima bitan uticaj na postignuće učenika (Byrne & Hattle, 1986; Onocha & Okpala, 1987, prema: Vujačić i Todorović, 2007). Organizacija prostora u učionici i van nje trebalo bi da podstiče učenike na rad, da ih motiviše, da kod učenika stvara potrebu za istraživanjem i sticanjem znanja. U našim školama prostor učionica je uglavnom tradicionalno uređen sa klupama u nizu. Ovakav raspored učionice pogodan je za frontalni rad. Na taj način prostor učionice diktira nastavniku šta će i na koji način raditi sa decom. Na-

---

suprot tradicionalno organizovanim odeljenjima, sa klupama u nizu, sve više se ističe značaj otvorenih odeljenja sa fleksibilnom organizacijom načina sedenja. Prema mišljenju nekih autora (Joksimović, 1997), u ovako organizovanim odeljenjima učenici imaju raznovrsnije socijalne kontakte, pozitivnije stavove prema školi, aktivnije učestvuju u školskim aktivnostima i pokazuju više samopouzdanja i kooperativnosti. Pored toga, učenici su u prilici da samostalno donose odluke o programu rada, izboru sadržaja, didaktičkog materijala i aktivnosti. Ovakva organizacija prostora stvara prilike za uvažavanje razlika koje među učenicima postoje u pogledu potreba, interesovanja i sposobnosti, što se bitno odražava na njihova postignuća. Zanimljivo je da je samo 5 grupa (8.5 %) nastavnika osnovnih škola izdvojilo okruženje za učenje kao bitno pitanje nastave. U odgovorima nastavnika srednjih škola okruženje ili sredina za učenje se ne pojavljuje kao bitno pitanje nastave. S obzirom na to da nastavnici ne naglašavaju okruženje za učenje kao bitno pitanje nastave, možemo pretpostaviti da retko razmišljaju o tome kako je učionicu moguće preurediti da bi bila u skladu sa postavljenim ciljevima i planiranim aktivnostima. Realizacija nastavnih aktivnosti kroz primenu različitih oblika rada, strategija i nastavnih metoda zahteva i različita rešenja u pogledu rasporeda nameštaja kao i pripremu raznovrsnih materijala i nastavnih sredstava. Na taj način, bitna uloga nastavnika je da planira i kreira okruženje za učenje koje će omogućiti realizaciju različitih aktivnosti. S druge strane, tradicionalno uređena učionica, sa klupama u nizu, pogodna je za primenu frontalnog načina rada. Na osnovu ovih podataka možemo pretpostaviti da nastavnici, uglavnom, koriste frontalni način rada.

Šire gledano, sredina za učenje podrazumeva sva ona mesta, ljude i situacije u bližoj i daljoj okolini škole koje mogu biti prilika za učenje. Na taj način, naglašava se potreba za korišćenjem resursa lokalne zajednice. Saradnju škole sa lokalnom zajednicom u svojim odgovorima navodi samo 1 grupa (1.7 %) nastavnika osnovnih škola, dok se u odgovorima nastavnika srednjih stručnih škola i gimnazija ovo pitanje ne navodi. Iz ovih odgovora možemo pretpostaviti da nastavnici retko koriste resurse lokalne zajednice kako bi proces učenja obogatili i učinili zanimljivijim. Postavlja se pitanje šta može biti uzrok za nedovoljnu saradnju škole i lokalne zajednice. Jednu grupu razloga možemo naći u okviru škole: (a) nepostojanje ili nedovoljno jasan plan škole u pogledu saradnje sa lokalnom zajednicom i/ili (b) nepostojanje svesti nastavnika o potrebi za kontinuiranim korišćenjem njenih resursa. Razlozi mogu biti i nedovoljna otvorenost lokalnih zajednica za saradnju sa školama, kao i nepostojanje raznovrsnih, adekvatnih sadržaja u okviru manjih, siromašnih zajednica.

Komunikacija u odeljenju predstavlja proces intelektualne i emocionalne razmene nastavnika i učenika. Model po kome se odvija komunikacija utiče na vrstu i kvalitet socijalnih i emocionalnih odnosa i klime u odeljenju. Značajan indikator demokratskih odnosa u grupi jeste model po kome se odvija komunikacija. Ako je komunikacija pretežno jednosmerna, verovatnije je da je reč o autoritarnim odnosima. To znači da jedna osoba šalje informacije, a primalac ni na koji način ne utiče na njih. Frontalni rad u nastavi predstavlja, najčešće, model jednosmerne komunikacije: nastavnik predaje gradivo, a zatim učenik to isto reprodukuje. Jednosmerna komunikacija u grupi sa priličnom sigurnošću govori o odsustvu demokratskih odnosa u odeljenju. U demokratskoj komunikaciji postoji međusobna razmena informacija, stavova, vrednosti; svi članovi grupe mogu slobodno da iznose svoje stavove; komunikološki izraženo, u demokratskoj grupi je prisutniji dvosmerni model komunikacije. Različiti tipovi komunikacije, odnosno odnošenja nastavnika prema učenicima, mogu dati različite efekte

---

u nastavi. Ono što učenici žele jeste više njihove aktivnosti i drugih oblika vaspitno-obrazovnog rada: grupnog, kooperativnog, a ne pretežno transmisivnog, frontalnog. Podaci prikazani u *Tabeli 1* pokazuju da su, od ukupno 59 grupa nastavnika osnovnih škola obuhvaćenih ispitivanjem, samo dve grupe (3.4 %) nastavnika istakle uspostavljanje pozitivne komunikacije sa učenicima kao značajno pitanje nastave. Odgovori nastavnika srednjih škola su neznatno drugačiji u odnosu na odgovore nastavnika osnovnih škola. Uspostavljanje pozitivne komunikacije sa učenicima su kao bitno pitanje nastave istakle tri grupe (13 %) nastavnika srednjih stručnih škola i gimnazija.

S obzirom na to da su nastavnici ključni akteri u nastavnom procesu, kvalitet nastave bitno zavisi od njihovih ličnih i stručnih kompetencija. Kvalitet rada u učionici blisko je povezan sa razvojem nastavnika – načinom na koji se oni razvijaju i kao profesionalci i kao ljudi (Hebib, 2007). Na taj način, bitno pitanje nastave je kako formalno obrazovanje nastavnika tako i njihovo stručno usavršavanje uz rad. Analizirajući odgovore nastavnika u tabelama 1 i 2, možemo uočiti da je samo jedna grupa nastavnika osnovnih škola istakla kao značajno pitanje nastave stručno usavršavanje i potrebu za kontinuiranim učenjem i usavršavanjem uz rad, dok se u odgovorima nastavnika srednjih stručnih škola i gimnazija pitanje stručnog usavršavanja ne pominje.

Bitna pretpostavka kvalitetnog rada nastavnika jeste postojanje samokritičnosti odnosno nastavnikova spremnost i sposobnost da procenjuje kvalitet svog rada. Na osnovu evaluacije svog rada nastavnik stiže uvid u to šta je u njegovom radu potrebno poboljšati i unaprediti. Iz tabela 1 i 2 vidimo da je samoevaluacija rada značajno pitanje nastave za samo dve grupe nastavnika osnovnih i srednjih škola.

Zaključak – završni komentar

Podaci dobijeni istraživanjem ukazuju na to da nastavnici uglavnom ističu uskometodička pitanja nastave (ciljeve, izbor nastavnih metoda, sredstava, oblika rada), a zapostavljaju socioemocionalna pitanja nastave (klimu u odeljenju, okruženje, pozitivnu komunikaciju sa decom, disciplinu itd.).

Ne postoje bitne razlike u odgovorima nastavnika osnovnih i nastavnika srednjih stručnih škola i gimnazija. Opšti zaključak je da mišljenja nastavnika o značajnim pitanjima nastave nisu u skladu sa tendencijama savremene nastave.

Odgovori nastavnika ukazuju na to da u svom radu koriste pretežno frontalni oblik rada i nastavne metode koje su u skladu sa ovakvim načinom rada, usmerene na transmisiju znanja i usvajanje činjenica, a ne na razvoj mišljenja kod dece. Na ovaj zaključak upućuje nas i podatak da nastavnici u svojim odgovorima ne naglašavaju okruženje za učenje kao bitno pitanje nastave. Realizacija nastavnih aktivnosti kroz primenu različitih oblika rada, strategija i nastavnih metoda zahteva i različita rešenja u pogledu rasporeda nameštaja kao i pripremu raznovrsnih materijala i nastavnih sredstava. Na taj način, bitna uloga nastavnika je da planira i kreira okruženje za učenje koje će omogućiti realizaciju različitih aktivnosti.

U primeni individualizovanog rada sa učenicima polazi se od dimenzija individualnosti: razvojnog nivoa učenika, interesovanja, pola, porodičnog porekla, temperamenta i stila učenja. Kako u svojim odgovorima nastavnici ne navode kao bitna pitanja nastave pomenute dimenzije individualnosti, možemo zaključiti da ne primenjuju, ili bar ne u potpunosti, individualizovani pristup u radu sa učenicima.

Jedna od tendencija savremene nastave jeste otvaranje škole prema porodica-
ma i lokalnoj zajednici. Na taj način, od škole i nastavnika se očekuje da osmišljavaju
različite načine da se roditelji uključe u vaspitno-obrazovni proces i da u procesu uče-
nja koriste resurse lokalne zajednice. U svojim odgovorima samo 1.7 % nastavnika
osnovnih škola je istaklo saradnju škole i porodice i korišćenje resursa lokalne zajedni-
ce kao značajna pitanja nastave, dok se u odgovorima nastavnika srednjih stručnih ško-
la i gimnazija ova pitanja ne navode.

Podaci ukazuju na to da nastavnici ne prepoznaju značaj evaluacije svog rada.
Osim toga, nemaju dovoljno izgrađenu svest o potrebi kontinuiranog stručnog usavrša-
vanja. Ispitivanjem mišljenja nastavnika o značajnim pitanjima nastave, dobijeni su na-
lazi koji opravdavaju potrebu za njihovim daljim stručnim usavršavanjem. Ciljeve
stručnog usavršavanja nastavnika trebalo bi uskladiti sa tendencijama savremene nasta-
ve. Prema mišljenju nekih autora (Mitić, 1999), bitan preduslov modernizacije nastave
jeste spremnost nastavnika da prihvati inovacije i primeni ih u svojoj praksi. U tom ci-
lju, neophodno je podsticati otvorenost nastavnika za novo i drugačije i pružati im po-
držku da prihvate i primene inovativne načine rada.

Dobijeni podaci ukazuju na potrebu za usavršavanjem nastavnika u pogledu:
primene individualizovanog pristupa u radu sa učenicima, upoznavanja sa interaktiv-
nim metodama i osposobljavanja za njihovu primenu, uspostavljanja pozitivne klime u
odeljenju, kreiranja podsticajnijeg okruženja za učenje, adekvatnog pristupa u radu sa
decom sa posebnim potrebama, saradnje sa roditeljima i lokalnom zajednicom.

Literatura:

1. Hebib, E. (2007): »Individualni razvoj nastavnika u školi«, *Nastava i vaspitanje*, br. 2, 174–187;
2. Joksimović, S. (1997): »Razvoj demokratskih vrednosti u školi«, u Z. Avramović (prir.):
Demokratija vaspitanje ličnost, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, str. 163–174;
3. Milošević, N. i M. Vujačić (2006): »Ka uvažavanju potreba darovitih učenika i njihovih
roditelja«, *Darovitost, interakcija i individualizacija u nastavi*, Zbornik 12, Viša škola za
obrazovanje vaspitača, Vršac, str. 386–392;
4. Mitić, V. (1999): *Inovacije i nastava*, Novi Sad: Budućnost;
5. Trnavac, N. i J. Đorđević (1992): *Pedagogija*, Beograd;
6. Ševkušić, S. (2006): Kooperativno učenje i kvalitet znanja; S. Krnjajić (prir.): *Pretpostavke
uspešne nastave (179–202)*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja;
7. Vujačić, M. i J. Todorović (2007): »Opremljenost škole u funkciji poboljšanja kvaliteta
vaspito-obrazovnog procesa«, u M. Danilović i S. Popov (prir.): *Tehnologija, informatika,
obrazovanje IV*, Institut za pedagoška istraživanja; Beograd, Centar za razvoj i primenu nauke,
tehnologije i informatike, Novi Sad, Prirodno matematički fakultet, Novi Sad, str. 196–201.

* * *

ATTITUDES OF TEACHERS ON SOME SIGNIFICANT ISSUES OF TEACHING

*Summary: Teaching, as an organized process of learning and systematic adoption of
knowledge and this means interaction of a teacher and a student which should in this process
connect a common aim – development of students' potentials. Performing a teaching process,
which have, as the aim, valuing teachers' opinion on the teaching process are precious and
they can show us the ways in which teaching should be improved.*

*This paper gives the review and analysis of results gained by research in primary and
secondary schools and high schools at the territory of the republic of Serbia. The research had
the aim of the fact how the main protagonists of teaching, who are the teachers perceive.*

Teachers have been expected to give a list of important teaching issues. Results of the interviewed teachers show that thoughts of teachers on important issues of teaching are not in accordance with the tendencies of modern teaching. Teachers stress methodological issues and they neglect socio-emotional aspects of teaching. The need for further expert improvement of teaching in the respect of application of individual approach to work, application of interactive methods in work, maintaining positive communication with students, creating positive climate in the classroom, communicates with teachers and the local community.

Key words: *Teacher, contemporary teaching, significant issues of teaching.*

* * *

ПРЕПОДАВАТЕЛИ О ВАЖНЫХ ВОПРОСАХ ПРЕПОДАВАНИЯ

Резюме: *Обучение как организованный процесс образования и регулярного усвоения знаний предполагает взаимодействие преподавателя и учащегося, которых в этом процессе связывает общая цель – развитие потенциала учащихся. Потому исследования учебного процесса – очень полезны, ибо мышления преподавателей о нем указывают в каком направлении он должен совершенствоваться.*

В настоящей работе мы сообщаем и анализируем результаты наших исследований в начальных школах, ПТУ и гимназиях на территории Республики Сербии. Мы исследовали положения об учебном процессе ключевых сотрудников школ – преподавателей. Они были должны сочинить список важных вопросов преподавания. Результаты анкетирования преподавателей указывают на то, что их мнения о существенных вопросах образования не следят за тенденциями современного преподавания. Преподаватели подчеркивают узко методические вопросы не обращая достаточного внимания на социоэмоциональные аспекты преподавания. Преподавателям рекомендуется усовершенствование, повышение квалификаций в следующем виде: в применении индивидуализированного подхода к работе, в применении интерактивных методов, позитивное общение с учащимися, создание творческого климата в классе, поощряющие условия занятий, сотрудничество с родителями и локальным сообществом.

Ключевые слова: *преподаватель, современная учеба, важные вопросы преподавания.*